

Sygn. akt II CSK 639/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Hubert Wrzeszcz

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M. D.

przeciwko P. Spółce Akcyjnej

z siedzibą w K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 listopada 2015 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 26 marca 2014 r.,

uchyla zaskarżony wyrok w punktach II. 1., II. 3. i III (drugim podpunkt pierwszy, drugim, podpunkt trzeci i trzecim) i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego w P. w ten sposób, że zasądził na rzecz powoda kwotę 76.046 zł, a w pozostałym zakresie oddalił powództwo o wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z nieruchomości.

Ustalił, że Z. na podstawie decyzji Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w P. z dnia 11 marca 1963 r., wydanej w trybie art. 35 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości, pobudował w 1965 i 1969 r. na nieruchomości stanowiącej własność Skarbu Państwa linię energetyczną wysokiego napięcia. W dniu 19 października 1981 r. poprzednicy prawni powoda nabyli część tej nieruchomości objętą księgą wieczystą Kw [...] i oznaczoną numerem ewidencyjnym 437/4 o powierzchni 2,9835 ha. Pozwana P. jest, wskutek kolejnych przekształceń, następcą prawnym przedsiębiorstwa państwowego, zaś powód jest właścicielem nieruchomości na podstawie umowy darowizny z dnia 15 marca 1996 r. Od maja 1997 r. do 31 grudnia 2003 r. działka była przeznaczona pod grunty rolne a od dnia 1 stycznia 2004 r., zgodnie ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy, jest przeznaczona w części dla działalności gospodarczej a w części pod grunty orne. Wysokość wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości w okresie od maja 1997 r. do października 2008 r. wynosi 48.000 zł, a za okres od listopada 2008 r. do czerwca 2012 r. 28.046 zł.

Pozwana wniosła do Sądu Rejonowego wniosek o stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu na przedmiotowej nieruchomości, który został oddalony prawomocnie postanowieniem Sądu Okręgowego z dnia 15 lutego 2011 r. W toku niniejszego postępowania podniosła zarzut zasiedzenia służebności przesyłu.

Sąd Apelacyjny zaakceptował stanowisko Sądu pierwszej instancji odnośnie do możliwości nabycia przez zasiedzenie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu z dniem 19 października 2011 r. ale stwierdził, że w czasie biegu terminu doszło do jego przerwania na skutek wytoczenia powództwa o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie przez pozwaną z nieruchomości. Jako dominujące stanowisko wskazał pogląd wyrażony

w postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia, V CSK 239/09 i z dnia 23 października 2013 r., IV CSK 30/13 (nie publ.), zgodnie z którym przed dniem 3 sierpnia 2008 r. właściciel gruntu obciążonego urządzeniami przesyłowymi nie miał prawnej możliwości żądania od przedsiębiorstwa przesyłowego ustanowienia służebności ani nie dysponował w zasadzie żadnym skutecznym instrumentem prawnym prowadzącym do usunięcia z jego gruntu urządzeń przesyłowych. Prowadziło to do sytuacji, w której przeciwko właścicielowi gruntu biegł termin zasiedzenia służebności o treści odpowiadającej treści służebności przesyłu prowadzący do nieodpłatnego nabycia prawa przez przedsiębiorcę, a właściciel realny wpływ na zmianę tej sytuacji miał poprzez wniesienie przedmiotowego powództwa, które należy traktować jako aktywny przejaw zainteresowania właściciela jego nieruchomości i jednocześnie brak zgody na nieodpłatne korzystanie z nieruchomości w zakresie treści służebności przesyłu, co uzasadnia przyjęcie przerwy biegu przedawnienia.

Odnosząc się do żądania zapłaty wynagrodzenia uznał, że przedsiębiorstwo energetyczne, które nie legitymuje się uprawnieniem do ingerowania w sferę cudzej własności i korzysta z nieruchomości w złej wierze, jest zobowiązane do świadczenia wynagrodzenia na podstawie art. 225 k.c. Wynagrodzenie ustalone według stawek rynkowych na podstawie opinii biegłego nie zostało skutecznie zakwestionowane przez pozwanego, co uzasadnia uwzględnienie powództwa do kwoty 76.046 zł.

W skardze kasacyjnej pozwana zaskarżyła powyższy wyrok w punkcie II.1 i II.3 oraz w punkcie III i wniosła o jego uchylenie w tej części oraz przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuciła przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie art. 292 w zw. z art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w zw. z art. 175 k.c. i art. 172 § 2 k.c. przez uznanie, że wskutek wytoczenia powództwa w niniejszej sprawie doszło do przerwania biegu 30 – letniego terminu zasiedzenia służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawa skargi kasacyjnej przewidziana w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. wyróżnia dwie formy naruszeń prawa materialnego – błędne rozumienie treści lub znaczenia normy prawnej z punktu widzenia ustalonych reguł wykładni (błędna wykładnia) oraz błędne subsumowanie faktów ustalonych w procesie pod abstrakcyjny stan faktyczny zawarty w hipotezie normy prawnej (niewłaściwe zastosowanie). W zakresie zarzucanego naruszenia prawa materialnego pozwana podniosła równolegle błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie wskazanych przepisów prawa materialnego. Tymczasem, jak wielokrotnie stwierdzał Sąd Najwyższy, nie jest możliwe jego naruszenie jednocześnie przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, ponieważ są to dwie różne postaci naruszenia i każda z nich wymaga odrębnego wykazania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2008 r., I CSK 187/08, z dnia 15 lipca 2010 r. IV CSK 138/10 - nie publ.). Skarżąca powinna zatem wskazać oddzielnie każdą z postaci naruszenia prawa materialnego i przytoczyć zarzuty odpowiednie do każdej z nich. Aczkolwiek konstrukcja zarzutu nie jest prawidłowa, to z jego treści oraz uzasadnienia wynika, że pozwana zarzuca błędną wykładnię art. 292 w zw. z art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w zw. z art. 175 k.c. i art. 172 § 2 k.c.

Z uwagi na rozbieżne twierdzenia Sądów obu instancji, w pierwszej kolejności trzeba wyjaśnić charakter służebności, której zasiedzenia domaga się pozwana. Przedsiębiorstwo przesyłowe zgłosiło zarzut nabycia przez zasiedzenie „służebności gruntowej o treści przesyłu” bez wskazania art. 305¹ k.c. a z powołaniem się na orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące dopuszczalności nabycia przez zasiedzenie służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu (k. 455). Sąd pierwszej instancji odniósł się do zarzutu zasiedzenia dokonując oceny w świetle art. 305¹ k.c. a więc odnosząc ją do zasiedzenia służebności przesyłu, natomiast Sąd drugiej instancji stwierdził, że podziela pogląd o możliwości nabycia przez pozwanego służebności gruntowej o treści odpowiadającej treści służebności przesyłu.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 18/13 (OSNC z 2013 r., nr 12, poz. 139, Biul. SN z 2013 r., nr 5, poz. 5) w odniesieniu do służebności przesyłu należy oddzielić dwie konstrukcje – służebności o treści odpowiadającej treści służebności przesyłu (art. 145 i 292 k.c.) oraz służebności

przesyłu (art. 305¹ – 305⁴ k.c.). Nie można tych instytucji prawnych utożsamiać, mimo że mają analogiczną treść oraz pełnią te same funkcje. Do dnia 3 sierpnia 2008 r. dopuszczalne było wyłącznie zasiedzenie służebności odpowiadającej treścią służebności przesyłu, a po tej dacie służebności przesyłu. W tym drugim wypadku możliwe jest doliczenie do okresu posiadania służebności przesyłu okresu posiadania służebności odpowiadającej jej treścią. Sąd związany jest treścią wniosku (zarzutu) co do prawa, którego nabycia przez zasiedzenie domaga się wnioskodawca.

Istota problemu sprowadza się do tego, czy pozew właściciela wytoczony przed dniem 3 sierpnia 2008 r. przeciwko przedsiębiorcy przesyłowemu o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości przerywa bieg zasiedzenia służebności odpowiadającej treścią służebności przesyłu. Ewentualna przerwa tego biegu uniemożliwia bowiem doliczenie okresu posiadania tej służebności przed datą przerwy do okresu posiadania służebności przesyłu.

W zakresie przerwy biegu zasiedzenia przepisy kodeksu cywilnego o zasiedzeniu nie regulują w samodzielny sposób tej kwestii i wobec treści art. 175 k.c. odpowiednie zastosowanie ma art. 123 § 1 pkt 1 k.c. stanowiący, że bieg zasiedzenia przerywa się przez każdą czynność przed sądem albo innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub egzekwowania roszczeń danego rodzaju przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia. Za utrwalone należy przyjąć stanowisko judykatury, że przy wykładni pojęcia „czynności przedsięwziętej bezpośrednio w celu dochodzenia roszczenia”, uwzględniając odpowiednie stosowanie zasiedzenia przepisów o przerwie biegu terminu przedawnienia, nie można pominąć celu instytucji zasiedzenia, a więc uporządkowania długotrwałych stosunków rzeczowych, oraz celu przerywania biegu zasiedzenia, którym jest uniemożliwienie posiadaczowi zasiedzenia prawa. Podzielić trzeba też pogląd, że jedynie powództwo lub wniosek zmierzający bezpośrednio do ochrony własności jest czynnością, o której mowa w art. 123 § 1 pkt 1 k.c., z tym że nie musi ona zmierzać bezpośrednio do pozbawienia posiadacza posiadania nieruchomości a może również zmierzać do ustalenia prawa własności, nowego ukształtowania stosunków prawnorzeczowych między właścicielem a posiadaczem, w tym do zmiany

charakteru posiadania (uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1992 r., III CZP 87/92, OSNCP z 1993 r., nr 3, poz. 31, z dnia 28 czerwca 2006 r., III CZP 42/06, OSNC z 2007 r., nr 4, poz. 54, z dnia 21 stycznia 2011 r., III CZP 124/10, OSNC z 2011 r., nr 9, poz. 99, Prok. i Pr. – wkł. z 2012 r., nr 3, poz. 40 i z 2012 r., nr 7 – 8, poz. 36, BIUL. SN z 2011 r., nr 1, poz. 8, M. Prawn. z 2014 r., nr 18, poz. 980, postanowienie z dnia 5 kwietnia 2012 r., II CSK 395/11 „Izba Cywilna” z 2013 r., nr 7 – 8, s. 28).

Problem, czy pozew o zapłatę o wynagrodzenia za bezumowne korzystanie przez przedsiębiorcę przesyłowego z nieruchomości przerywa bieg terminu zasiedzenia służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu był przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. Stanowisko akceptujące pozew o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości jako czynność, o której mowa w art. 123 § 1 pkt 1 k.c., jako decydujący wskazuje argument, że przed wprowadzeniem przepisów dotyczących służebności przesyłu (art. 305¹ i n. k.c.) z dniem sierpnia 2008 r. właściciel nieruchomości był pozbawiony możliwości wystąpienia z wnioskiem o ustanowienie służebności, a często wystąpienie z powództwem windykacyjnym lub negatoryjnym, z uwagi na charakter urządzeń przesyłowych, byłoby oczywiście nieuzasadnione i sprzeczne z interesem społecznym, co sprawiało, że wystąpienie z omawianym powództwem było jedynym możliwym prawnie przejawem aktywności właściciela (postanowienia z dnia 22 stycznia 2010 r., V CSK 239/09, z dnia 23 października 2013 r., IV CSK 30/13, OSNC z 2014 r., nr 7 – 8, poz. 88, Biul. SN z 2014 r., nr. 1, poz. 10, M. Prawn. z 2014 r., nr 16, str. 862 – 862 i z 2014 r., nr 18, str. 978).

Stanowisko przeciwne wykluczające taką możliwość i uznające za taką czynność wniesienie wniosku o ustanowienie służebności opiera się na poglądzie, że sprawa z powództwa o zapłatę za bezumowne korzystanie z nieruchomości w zakresie służebności przesyłu nie jest rodzajem sporu o własność pomiędzy właścicielem gruntu a posiadaczem służebności i za jego pomocą nie można dochodzić pozbawienia posiadania, zmiany jego charakteru, czy też nowego ukształtowania stosunków prawnorzeczowych między właścicielem a posiadaczem służebności, a więc nawet stosunkowo szeroka interpretacja art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w zw. z art. 175 k.c. nie daje podstawy do twierdzenia, że wytoczenie takiego

powództwa przerywa bieg terminu zasiedzenia służebności przesyłu (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2011 r., M. Prawn. z 2014 r., nr 18, poz. 980, z dnia 13 lutego 2014 r., V CSK 167/13, M. Prawn. z 2014 r., nr 18, s. 980, z dnia 12 września 2013 r., IV CSK 88/13, nie publ., wyrok z 10 lipca 2013 r., V CSK 320/12, nie publ.). Dodać należy, że powyższe postanowienia dotyczyły takiego stanu faktycznego, w którym pozew o zapłatę wniesiony był już po wprowadzeniu służebności przesyłu i problem dotyczył tego, czy wniosek o ustanowienie służebności przerywa bieg zasiedzenia.

Problem rozstrzygnęła uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2014 r., III CZP 45/14 (OSNC z 2015 r., nr 5, poz. 54), w której orzekł, że wytoczenie przez właściciela nieruchomości przeciwko posiadaczowi służebności przesyłu, a przed dniem 3 sierpnia 2008 r. przeciwko posiadaczowi służebności gruntowej odpowiadającej treścią służebności przesyłu, powództwa o zasądzenie wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści tej służebności nie przerywa biegu jej zasiedzenia. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że czynnością przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia prawa w rozumieniu art. 123 § 1 pkt 1 w zw. z 292 i 175 k.c. jest każde zachowanie właściciela nieruchomości przed właściwym organem, zmierzające bezpośrednio do uregulowania stosunków praworzeczowych wykonywanej służebności lub do zaniechania jej wykonywania. Nie odpowiada temu samo wystąpienie o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości w zakresie służebności odpowiadającej treścią służebności przesyłu, bo ani to roszczenie, ani jego realizacja nie zmienia relacji praworzeczowych właściciela z posiadaczem służebności. Wniesienie takiego powództwa powoduje jedynie zmianę dobrej wiary posiadania służebności w złą wiarę (tak też uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2011 r., III CZP 124/10), natomiast nie jest równoznaczne z bezpośrednim działaniem w celu ukształtowania stosunku prawnego między nim a posiadaczem służebności, przerywającym bieg zasiedzenia. Właściciel nieruchomości także przed dniem 3 sierpnia 2008 r. mógł dochodzić swych praw na etapie tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego, planów miejscowych, procesu przygotowania inwestycji przesyłu energii, ciepła gazu oraz roszczeń praworzeczowych wynikających z immisji

bezpośrednich i pośrednich nieruchomości a także realnego skierowania roszczeń petytoryjnych, uzupełniających, domagających się pozbawienia posiadania i zmiany jego charakteru oraz powództw – wyraźnie wymienionych w art. 123 § 1 pkt 1 k.c. - o ustalenie nieistnienia służebności (art. 189 k.p.c.).

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w tej sprawie podziela ten pogląd, przy czym dodać trzeba, że brak podstaw do akceptowania bezczynności właściciela nieruchomości w sytuacji, gdy bieg zasiedzenia służebności przesyłu z doliczeniem okresu posiadania służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu kończy się po dniu 3 sierpnia 2008 r., a właściciel nie korzysta z uprawnienia przyznanego w art. 305² § 2 k.c. Pogląd zaprezentowany przez Sąd drugiej instancji nie może być podtrzymany po wejściu w życie służebności przesyłu umożliwiającej właścicielowi nieruchomości żądanie ustanowienia służebności przesyłu za odpowiednim wynagrodzeniem. Taka sytuacja miała miejsce w niniejszej sprawie, właściciel nieruchomości wiedząc o dążeniu przedsiębiorstwa przesyłowego do zasiedzenia służebności przesyłu zignorował bowiem rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego w sprawie o zasiedzenie służebności oddalające prawomocnie w dniu 14 lutego 2011 r. wniosek z przyczyny braku upływu terminu zasiedzenia i wskazujące ten termin i nie podjął żadnych czynności zmierzających do przerwania jego biegu.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c., o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygając zgodnie z art. 108 § 1 k.p.c.